

Het sociale proces is cruciaal

Reactie HIER klimaatbureau | Discussienotitie “Transitiepad lage temperatuur warmte” van 14 juli 2017

Het HIER klimaatbureau onderschrijft een aantal belangrijke keuzes die in deze notitie worden gemaakt. Daarbij gaat het met name om de volgende punten:

- De formulering van heldere doelen voor de komende jaren, die zijn afgeleid van de doelstelling voor 2050;
- De keuze voor een programmatische en gefaseerde aanpak waarbij eind 2021 elke gemeente een besluit moet hebben genomen voor alle wijken en gebieden binnen hun grenzen wanneer er een alternatieve warmtevoorziening gerealiseerd moet zijn en dat voor de wijken die voor 2030 staan ingepland aangegeven kan worden aangegeven voor welke duurzame energiedrager wordt gekozen, welke energie-infrastructuur daarvoor nodig is en hoe de verduurzaming van de energiedrager voor langere periode gewaarborgd is;
- De keuze om de komende jaren de randvoorwaarden te creëren om vanaf 2021 tot de noodzakelijke grootschalige aanpak te komen;
- De onderkenning van de noodzaak om de warmtevraag vergaand te reduceren door een intensivering van het energiebesparingsbeleid met als doel tot 2030 twee tot drie miljoen gebouwen aan te pakken.
- De keuze om voor de meest voorkomende gebouwtypen innovatieve concepten te ontwikkelen waardoor industrialisatie en opschaling mogelijk is.

Het HIER klimaatbureau ondersteunt bewoners, lokale energie initiatieven en gemeenten bij de warmtetransitie. Daarbij gaat het met name om bewustwording en de ontwikkeling van de lokale aanpak, zowel op het gebied van besluitvorming als van uitvoering.

Nederland staat op al deze drie terreinen nog aan het begin. De discussienotitie constateert terecht op pagina 7 dat de grootste vraag is hoe hele wijken CO₂-arm, lees aardgasvrij, kunnen worden gemaakt: hoe krijg je de bewoners mee; hoe kom je tot acceptabele proposities? Het antwoord op deze vraag begint wat ons betreft met de constatering dat het voor een succesvolle transitie cruciaal is om het sociale proces in een wijk te faciliteren. Vanuit deze achtergrond willen we de volgende punten naar voren brengen:

- 1.** Tijdens alle bijeenkomsten met gemeenten en lokale initiatieven wordt benadrukt dat de landelijke overheid veel actiever moet communiceren over de warmtetransitie. De discussienotitie gaat grotendeels voorbij aan dit pleidooi. Het is in onze ogen cruciaal dat er bij de ontwikkeling van deze communicatiestrategie goed wordt nagedacht over de achterkant. Anders gezegd, er moet een serieus antwoord worden gegeven op de vele vragen die de gastransitie oproept. Daarbij gaat het niet alleen om de noodzaak, maar vooral ook om de vraag wat het betekent voor de eigen woning en de vraag wie dit allemaal gaat betalen. Daarnaast vinden we het noodzakelijk dat wijkbewoners die naar aanleiding van de landelijke voorlichting mee willen denken over de warmtetransitie, daarin worden gefaciliteerd. Gemeenten zullen daar een grote rol in moeten spelen, maar er moet ook ruimte komen voor kennisontwikkeling en kennisdeling tussen de initiatieven zelf, vergelijkbaar met HIER opgewekt.
- 2.** De notitie is niet duidelijk over het instrumentarium om gemeenten te verplichten mee te werken aan de programmatische en gefaseerde aanpak. Als gekozen wordt voor een bestuursovereenkomst, is het noodzakelijk dat niet alleen de VNG, maar ook iedere gemeente apart tekent.
- 3.** Voorgesteld wordt op pagina 8 om de gasaansluitplicht (die op gasnetbeheerders rust) om te zetten in een warmterecht (voor gebouweigenaren). Onduidelijk is wat hier mee bedoeld wordt en op wie de plicht rust om dit 'recht' te verschaffen. Het is logisch dat een gemeente die gebouweigenaren verplicht mee te werken aan de uitfasering van aardgas, ook invulling moet geven aan het warmterecht van deze gebouweigenaren en daarmee ook de plicht heeft om deze gebouweigenaren een redelijk alternatief te bieden. Daarnaast ligt het voor de hand om een recht op een aansluiting op een warmtenet vast te leggen, als een dergelijk net binnen een redelijke afstand aanwezig is. Met die beide plichten is het warmterecht ingevuld en wordt ook duidelijker wat met een warmterecht bedoeld wordt.

- 4.** De keuze om gemeenten de wettelijke taak te geven de warmtetransitie wijk voor wijk te organiseren is alleen realistisch als gemeenten ook de capaciteit en de middelen krijgen om de besluitvorming en de uitvoering goed te organiseren.
- 5.** Een zorgvuldig besluitvormingsproces is cruciaal. Omdat in de meeste gevallen een groot deel van de maatregelen bij de bewoners thuis, achter de meter, moet worden genomen, gaat het hier om veel meer dan de gebruikelijke inspraak. Bewoners moeten een centrale rol krijgen in het besluitvormingsproces. Vertrouwen van bewoners in het proces is essentieel. Het afwegingskader gaat onvoldoende in op dit vraagstuk. Het is nog te veel een technische benadering waarin de gemeente centraal staat. Wij pleiten ervoor om samen met gemeenten en bewonersorganisaties een breed gedragen model voor het besluitvormingsproces te ontwikkelen.
- 6.** De notitie gaat niet echt in op de vraag wat nodig is voor de uitvoering. Dat is een gemis. De discussienotitie stelt terecht dat het nodig is dat voor de belangrijkste woningtypen integrale concepten worden ontwikkeld, maar dat is niet voldoende. In het kader van het 'warmterecht' voor gebouweigenaren zal de gemeente zelf een deskundig aanspreekpunt voor bewoners moeten creëren. Zeker wanneer er een keuze wordt gemaakt voor een combinatie van (al dan niet vergaande) besparingsmaatregelen en een warmtevoorziening op lagere temperatuur, lijkt het noodzakelijk de bewoners te begeleiden bij de te nemen maatregelen en de financiering hiervan.
- 7.** De huidige energieloketten, die zich met name richten op losse besparingsmaatregelen, zijn niet toegerust voor deze rol. Je wilt als bewoner weten wat de warmtetransitie betekent voor de eigen woning. Dit betekent dat -waarschijnlijk al in de besluitvormingsfase - bewoners het recht hebben dat een deskundig, klantvriendelijk en onafhankelijk iemand hen informeert en eventueel langskomt; een soort architect met energiedeskundigheid en een fatsoenlijk financieringsaanbod. Die personen bestaan nauwelijks en zullen de komende jaren voor een groot deel moeten worden opgeleid. Hoe ziet zo'n energieloket 2.0 er uit? Wordt het een nieuw wijkbedrijf, een gemeentelijk energiedienstenbedrijf? Hoe verhoudt een dergelijke organisatie zich tot het lokale bedrijfsleven en landelijke aanbieders van integrale concepten? Wat kunnen energiecoöperaties betekenen bij de begeleiding van bewoners? Het lijkt zinvol te leren van eerdere ervaringen met grootschalige renovatie met bewonersparticipatie.

Het HIER klimaatbureau zal dit najaar een eerste onderzoek presenteren naar de vraag hoe verschillende partijen hierover denken.

8. Bij de capaciteitsdiscussie, zoals eerder genoemd bij punt 4, gaat het niet alleen om de vraag wat er op wijkniveau nodig is. Het gaat ook om de vraag wat er nodig is om de kwantitatieve doelstelling te halen. Neem als voorbeeld Nijmegen. De stad heeft 40 wijken met gemiddeld 2.000 inwoners per wijk, zeg 800 woningen. Als we uitgaan van een besluitvormingsproces van twee jaar, gevolgd door acht jaar implementatie, dan moet de gemeente vanaf 2021 elk jaar in twee nieuwe wijken starten. Voor 2030 loopt het proces in bijna twintig wijken. De lokale uitvoeringsorganisatie moet binnen een aantal jaren hierop worden ingericht.

9. De discussienotitie gaat kort in op het financieringsvraagstuk. Het stuk stelt dat het Rijk moet zorgen voor een goede verdeling van maatschappelijke kosten en baten tussen verschillende partijen (en in de tijd) en dat voor het slagen van deze transitie een maatschappelijk aanvaardbare tariefstructuur een vereiste is. Dit zijn zonder meer zinvolle punten, maar het is in onze ogen vrij duidelijk dat in ieder geval de volgende aanvullingen nodig zijn:

- a. Omdat de kosten van de verschillende alternatieven voor gas (aanzienlijk) hoger zijn, is het zeker de eerste jaren noodzakelijk te zorgen voor aanvullende financiering voor de wijken waar wordt gestart met de gastransitie. Ook hier kan waarschijnlijk worden geleerd van de ervaringen bij grootschalige renovatie met bewonersparticipatie. Het idee van wijkbudgetten verdient nadere uitwerking.
- b. Omdat een groot deel van de bewoners het geld niet heeft om de maatregelen te financieren, is gebouw gebonden financiering een onmisbaar onderdeel van de transitieaanpak. Het is ons niet duidelijk waarom dit punt niet terugkomt in de notitie, te meer daar onze indruk is dat de huidige aanpak onvoldoende tempo heeft om te zorgen dat een grootschalige inzet van dit instrument vanaf 2021 haalbaar wordt. Bij de uitwerking van dit financieringsinstrument kan ook de vraag worden beantwoord of de markt dit kan oppakken, of dat het, indien dit onvoldoende van de grond komt of niet mogelijk blijkt, kan worden betrokken in de energierekening (bijvoorbeeld via de transportkosten van de netbeheerder).

- c. Er is extra aandacht nodig voor de financieringsvraagstukken waar de netbeheerders mee zullen worden geconfronteerd. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de vraag wie de kosten betaalt van een gasnet dat door steeds minder afnemers wordt gebruikt of de vraag wie de verzwaring van het elektriciteitsnet moet betalen.

10. Wij vinden het waardevol om een positieve visie te ontwikkelen op de rol van energiecoöperaties in de warmtetransitie. Niet als alternatief voor de rol van de gemeente, wel als deel van de lokale aanpak. Energiecoöperaties kunnen bewonersgroepen ondersteunen in het besluitvormingsproces, samen met het bedrijfsleven invulling geven aan de lokale energiebesparingsaanpak, samen met warmtebedrijven kleinschalige warmtenetten ontwikkelen en beheren en dergelijke.

11. De notitie stelt terecht dat het beleid gericht op energiebesparing in de gebouwde omgeving niet mag stilvallen, maar juist moet versnellen. Het voorgestelde instrumentarium is in feite een voortzetting van het huidige beleid dat niet effectief genoeg is. Het is niet evident hoe een dergelijke versnelling kan worden gerealiseerd. Belangrijk is in ieder geval continuïteit te bieden, net als bij het beleid gericht op duurzame energie. De afgelopen decennia heeft het daaraan ontbroken. Wij pleiten ervoor om samen met het direct betrokken bedrijfsleven, de woningcorporaties en maatschappelijke partijen een veel minder vrijblijvend beleid te ontwikkelen, waarmee we wel jaren vooruit kunnen.

12. De notitie suggereert dat nieuwe investeringen in warmtenetten en de exploitatie daarvan volledig in het publieke domein getrokken worden. De huidige warmtebedrijven en lokale energiecoöperaties en andere particuliere initiatieven worden daardoor onmogelijk gemaakt of ernstig bemoeilijkt of vertraagd. Zeker waar het gaat om nieuwe investeringen in ook heel lokale warmtenetten en –systemen, is het raadzaam om ook rekening te houden met allerlei particuliere en coöperatieve initiatieven, zowel bestaande als nieuwe, die ambitie hebben hierin te investeren. De variaties in mogelijkheden voor een warmtevoorziening zijn zo groot dat vergaande regulering op landelijk niveau eerder vertragend dan stimulerend kan werken. We willen in dit verband ook wijzen op het feit dat in een land als Denemarken de meeste warmtenetten in coöperatieve handen zijn: de afnemers van het warmtenet hebben het recht lid te worden van een dergelijke coöperatie zonder winstoogmerk.

Een dergelijke constructie biedt de mogelijkheid van eigenaarschap in plaats van gedwongen winkelnering. Wij pleiten ervoor om deze optie, samen met de energiecoöperaties en het betrokken bedrijfsleven, serieus te onderzoeken.

13. De inzet van biomassa, biogas en waterstof uit duurzame bronnen kan een belangrijk onderdeel zijn van een duurzame warmtevoorziening. De inzet van biomassa is een belangrijk aandachtspunt in alle transitiepaden. Het is bovendien in combinatie met de afvang en opslag van CO₂ op dit moment de belangrijkste optie om CO₂ te verwijderen uit de atmosfeer, een techniek die onmisbaar is voor het halen van de doelstelling van Parijs. Een integrale visie op het thema biomassa is daarom noodzakelijk.

14. We onderschrijven de keuze om voor de meest voorkomende gebouwtypen innovatieve concepten te ontwikkelen waardoor industrialisatie en opschaling mogelijk is. Bij de groep bedrijven waar HIER klimaatbureau mee samenwerkt (en die onder andere de website www.hieverwarmt.nl ondersteunen), is dit punt enkele keren ter sprake geweest. Het belangrijkste instrument om dit doel te bereiken is het creëren van vraag naar dergelijke integrale concepten. Daarnaast lijkt het verstandig met de betrokken bedrijven in gesprek te gaan over wat er verder nodig is voor deze conceptontwikkeling. Integrale concepten vereisen een combinatie van (vergaande) isolatiemaatregelen, aanpassing van de installaties in de woning, vaak een nieuw ventilatiesysteem en aangepast bewonersgedrag. Op dit moment zijn er (vrijwel) geen bedrijven die al deze zaken in samenhang aanbieden. Wij denken met onze bedrijvencoalitie graag mee over dit onderwerp.

15. De uitspraak dat binnen de Green Deal aardgasvrije wijken op dit moment een kennisinfrastructuur wordt opgebouwd om gemeenten te ondersteunen, is gezien de beschikbare middelen een al te positieve voorstelling van zaken. In de praktijk is er vooral budget voor een secretariaat van de Green Deal. Een kennisinfrastructuur is belangrijk en verdient daarom meer aandacht. Binnen de totale aanpak gaat het hier om een fractie van de middelen.

Wij zijn graag bereid om bovenstaande suggesties verder toe te lichten en staan open voor aanvullingen. Neem gerust contact op via Sible@hier.nu of 030-7116901.

Sible Schöne | Directeur HIER Klimaatbureau, Zuilenstraat 7a, 3512 NA te Utrecht